

ДЖАНУЗАКОВА У. ДЖ.
Жусуп Баласагын атындагы КУУ, Бишкек
DJANUZAKOVA U. DJ.
J. Balasagun KNU, Bishkek
Umka85_85@list.ru

ТОК-ШОУ ПРОГРАММАСЫНДАГЫ ДИСКУРС

Дискурс в программе ток-шоу
Discourse in the talk show program

Аннотация: Учурда телеканалдар аудиториясын мумкун болушунча максималдуу кэбвйтууну кааласа, свзсуз турдв массалык маданияттын контекстиндеги программаларды кэбвйтуугв квиул бурат. Бул албетте, ток-шоу сыяктуу театралдаштырылган маек, же массалык квнул ачуучу программаларга да тиешелуу. Бул макалада автор Кыргызстана ХХ кылымдын 90- жылдырынан баштап внуугув ээ болуп, эц популярдуу программага айланган ток-шоу программаларынын взгвчвдуктврун жана турлврвз вбулштуруу маселелерин карап чыккан.

Аннотация: современные телеканалы желая максимально расширить свою аудиторию, стараются увеличить программы в контексте массовой культуры. Это конечно, в первую очередь относится к ток-шоу, которые привлекают зрителей своей театрализованной зрелищностью бесед, или развлекательных программ. В данной статье автор рассматривает основные характеристики и классификацию ток-шоу программ, которые получили развитие и превратились в самые популярные программы на телевидении с 90-х годов ХХ века в Кыргызстане.

Annotation: modern TV channels, wishing to expand their audience as much as possible, surely try to increase programs in the context of mass culture. It certainly refers to talk-shows, which attract the audience with the dramatized staginess of conversations, or entertainment programs first of all. In this article the author considers the main characteristics and classification of talk-show of programs, which gained development and turned into the most popular TV programs in Kyrgyzstan starting with the 90th years of the XX century.

Негизги свздр: ток-шоу; дискурс; коммуникация; альт баруучу; текст; программа; категория; термин; репортаж; аудитория; адресат; адресант; жарнама;

Ключевые слогаток-шоу; дискурс; коммуникация; ведущий; те кет; программа; категория; термин; репортаж; аудитория; адресат; адресант; текст; реклама;

Key words: talk-show; discourse; communication; anchorman; text; program; category; term; report; audience; addressee; addressing person; commercials.

Ток-шоунун дискурстук - кырдаалдык (тагыраак - маданий-кырдаалдык) тушунук аспектисининен кароо да кызыктуу маселелерди ачат. "Лингвистикалык энциклопедиялык сездукте" берилген жана Н.Д. Арутюнованын эмгектеринде чагылдырылган тушунук боюнча дискурс - бул "жашоого чегерулген" кеп. Дискурс-бул "экстралингвистикалык-прагматикалык, социомаданий, психологиялык жана башка факторлор менен бирдикте жыйнакталган байланыштуу текст; окуялык аспектиде алынган текст; максаттуу багытталган социалдык аракет катары каралган, адамдардын ез ара аракеттенуусунде, алардын ац сезиминдеги механизмде(когнитивдик процесстерде) катышкан компонент катарындагы кеп. "Текст" терминен айырмаланып "дискурс" термини байыркы жана башка текеттерге карай колдонулбайт, алардын жандуу жашоо менен байланышы тикеден-тике калыбына келбейт деп жазган окумуштуу Н.Д Арутюнова [1].

Кептин лингвистикасынын позициясынан дискурс -бул каноникалык жазуу кебинен кептеген алыстоолор менен мунезделген жандуу вербалдашкан баарлашуунун журушу. Ошондуктан кутулбегендуктун даражасына, ойдун аяктагандыгына, тематикалык байланыштуулугуна, сүйлөшүүнүн башка адамдарга тушунуктуулугуна болгон кызыгуу бар. Анда *адресат* жана *адресант* тушунуктеру маанилуу болду ойнойт, анткени адресанттын "кептик эрки" менен бирдей абалда анын кимдир бирөөгө болгон кайрылуусу айтылган сөздүн "маанилуу (конститутивдуу) белгиси" болуп калат, аныш *адресателгени*: айтылган сөз кимге багытталган, сүйлөп(же жазып) жаткан адам өз адресаттарын кандай сезип, элестетет, алардын айтылган сөзгө тийгизген таасири канчалык-андан композиция жана негизгиси айтылган сөздүн стили кез каранды, - ушул социолингвистикалык позициядан дискурс же персоналдуу (инсандык-багытталган) же интституционалдык (коомдук-багытталган) болуп суреттелушү мүмкүн (П. Грейстин, Дж. Остиндин, Дж. Серлдин, Д. Гордондун, Дж. Лакоффтун, Дж. Поттердин, М. Уезерелдин, Н.И. Формановскаянын В.Г. Касевичтин В.С. Кубрякованын, Г.Г. Матвееванын эмгектери). Айталы, ток-шоодо алып баруучу, же катышуучу персоналдык дискурста өзүнүн инсандык сапаттарын ачат, институционалдык дискурста белгиленген коомдук институттагы *статус жана роль* аныкталат.

Ток-шоунун дискурсун уюштуруунун стратегиялык жана тактикалык ыкмаларды карап керелу. Коммуникативдик, структуралык, тематикалык деңгээлдеги дискурсту уюштуруучу тактикалык ыкмалар кемечтуу стратегияларды да ишке ашырат, тактап айтсак мажбурлоо (диктальная) стратегиясы. Бул ыкмалар дискурстун жасалгасынын сырткы, структуралык керсеткучүн гана эмес, ошондой эле анын ички компоненттерин: маалыматтын маанилик белунушун, блоктун семантикалык компоненттеринин номинациялык мунезун, айтылган сөздөрдүн мезгилдик чектеринин актуалдуулугун ж.б. да жеңге салууга багытталган.

Метатекст структуралык деңгээлде структуралык дискурсту уюштуруунун эң бир маанилуу тактикалык ыкмасы болуп саналат, анткени метатексттик уюштуруучулар өзүнчө бир маалыматтык блоктордун же толук беруунун башталышы менен аякташын белгилеген учурлары болуп саналат. Метатекст коммуникациянын өзүнө өзү багытталган бир бөлүк катары дискурста кептеген ар турдуу функцияларды аткарат, алардын максаты беруунун тибине жана автордун орнотмосуна жараша болот.

Ток-шоунун кебуреек таралган метаюштуруучулары болуп кептин формалдуу, сызыктуу уюштуруусун белгилеген конструкциялары саналат, атап айтсак: Биринчиден белуктердун ырааттык тартибин керсетуучу метаюштуруучулар: *менмындай суроодон баштайын/...*; Буга беруулердун башыша же ортосуна киргизилуучу окуяларды айтып бериле турган тартибинде санап өтүү менен коштолгон *"Бугун программада, программдан кийин сиздерди-кутат"* деген метаюштуруучуларды киргизсе болот. Кээ бир учурда кайсы бир блоктордун ырааттык тартиби белгиленип кеткен баш аталыштарда келтирилген тартиптен айырмаланышы мүмкүн. Бул алып баруучу окуянын маанилуулугуна керуучулердун кенулу буруп, баса белгилегиси келген учурда жасалат. Телеберуунун алып баруучусу менен беруу керсетулуп жаткан каналды сунуштап жаткан метаюштуруучулар бар. Алардын функциясы эки тарашуу, анткени алар дагы телеберуунун башталышы менен аякташын да сигналдашат. Кебунче учурда бул метаюштуруучулар этикеттик типтеги фразалар менен бирдикте пайдаланылат: *Кутмандуу кечиңиздер м-н, эфирде "Времена " программасы/Мен/Владимир Познер//;*

- 1) Программанын башталышы менен аякташын керсетуучу метаюштуруучулар. Бул функция эксплициттуу керсетулушү мүмкүн:

Мен сиздер менен кош айтышам//Саламатта калыңыздар//; Биздин коноктор менен / алар политоогдор / аларды мен тааныштырайын/ бул маселелерди талкулоону каалар элек/бул маселелерди гана эмес/..;

Жогоруда саналып кеткен кеңири таралган топтордон сырткары маалыматтык программаларда ошондой эле талкулоону жыйынтыктоого алып келуучу метаюштуруучулар,

тушундуруучу метауюштуруучулар *{Көрүп турганыңардай/ бир аз ар башкача коз караштар//}* мурда айтылган же коомдук маалыматты *көрсөтүт*[^]*(Эскертм/втквн аптада.../.)*; тексттеги ете маанилуу белукту белуп керсетуучу *{Эми башкы европалык окуялар жвнундө//}*; ошондой эле телевизиондук баарлашуу спецификасына байланышкан конструкциялар кездешет - алар видеокатарты тушундурган тексттик конструкциялар, булар алып баруучу тарабынан техниканын бузулган же тоскоолдуктар пайда болгон учурунда айтылуучу фразалар, жарнамага тыным болгон учурда же жарнамадан кийин айтылуучу фразалар болушу мумкун, ошондой эле андан кийинки телеберуулердун анонсу.

Маалыматтык кептин максаты тушунууге жана ездештурууге жардам беруу, ал эми буга кеп ачык жана так болгон шартта гана жетишсе болот, ага метатексттик конструкциялар жардам берет. Кептин сызыктык жана формалдуу уюшуусун белгилеген метауюштуруучулар кеп учурда маалыматты сегментациялоо максатында пайдаланылат. Андан тышкары, метатекст текстти кайсы блоктордун деңгээлинде структурлап гана тим болбостон, бул блокторду бирдиктуу дискуруска бириктирет. Метауюштуруучулар, ошондой эле, маалымдоочунун ролун аткарат, т. а. маалыматты узултусуз агымын кабыл алууну жеңилдетууге жана аны адекваттуу окууга жардам берип, мажбурлоо (дикальный) стратегиясын ишке ашырат.

Ток-шоунун дискурсуна бирдиктуу тематикалык бутундук байкалбайт, анткени сюжеттер езуу ара мааниси боюнча байланышпайт. Ошентсе да, бир тематикалык блоктун чегинде маанилик бирдикти баамдаса болот, ал **тематикалык чынжырчанын** номинациялык мунезун ачууга маанилуу. Тематикалык чынжырча-бул кептин предмета болгон бир референтке, тушунукке ташелуу болгон номинациялардын бардык жыйышдысы. Ток-шоунун структурасы телеберууде бир гана тема сунушталышы мумкун экендиги менен айырмаланат. Бул учурда биз бир нече дискурсивдуу белуктерден (алып баруучу менен студиянын коногунун, алып баруучу менен студиядагы керуучунун кеби, корреспонденттердин репортажы ж.б.) турган бир тематикалык блоктун белуп керсетебуз. Ток-шоунун дискурсуна бир бутунге бириктирген коммуникативдик маселелер менен катар дагы бир программанын бардык тематикалык блокторун езуу ара байланыштырып турган категория бар - бул убакыттык локализациялануу категориясы. Кептеген окумуштуулар убакыттык белгиленгичтик категориясы тексттер менен айтылган сездердун баарына мунездуу деген ойго кошулушат [2]. Бул учурда аракеттер бир эле убакыттык пландын чегинде убакытта локалдашкан жана локалдашпаган болушу мумкун. Убакыттык дейктикалык борбор катары кептин учуру (абсолюттуу убакыт) же кайсы бир башка учур (салыштырмалуу убакыт) кызмат етегенуне карай абсолюттуу жана салыштырмалуу убакыт бвлунуп кврвтуулвт. Ток-шоуда квийгвду (нерселердин жалпы абалын, бутундвий сониалдык-маданий тажрыйба тууралуу) талкуулоого Караганда окуялардын ыраттуу сурвттвлушу олуттуу болуп эсептелбейт жана чанда кездешет. Мындай типтеги беруулер учун учурдагы актуалдуу эмес абстрактуу же потенциалдуу убакытты пайдалануу мунездуу:

...бирок эске тутуу тандалмалуу//жаман персе тез элеунутулат//; Бизде баарымыйзам чыгарууну келекелешет, бирокмыйзамдардан ыйлашат//.

Ток-шоудо кеп учурда убакыттын ар кайсы кырдаалдары кездешет же аракеттин тигил же бул убакыттык планына тиешелуу экендигин керсетуп туруучу конкреттуу даталар эскертилет: *бугун, кече, эртең, азыр эле*. Убакыттындал ошол кырдаалдары окуялардын айтылып жаткан учур менен байланышын баса белгилейт. Ошентип, ток-шоудо белгиленген окуялардын баары еткен чактагы же учурдагы убакыттык планга тиешелуу. Ошону менен бирге дискурс окуялардын еткен чактагы планы учурдагынын(айтып жаткан учур) чектерине сыйлыгыштырылат. Кемекчу стратегияларды ишке ашыруунун ыкмаларынын арасында негизгилгери катарында теменку тактикаларды белуп керсетебуз: маалымдоо, комментарийле, тушундуруу, иллюстрациялоо, езуу езуу репрезентациялоо жана баалоо.

Биз изилдеп жаткан жанрда базалык болуп саналган мажбурлоо(диктальная) стратегиясы маалымдоо, комментарийле, тушундуруу, иллюстрациялоо тактикалары менен керсетулген. Биз

белуп керсеткен тактикалардын принциптерин прогматиктин позициясынан карап жатабыз, тагыраак айтканда кептик акт теориясы жана коммуникативдуу журуштен, анткени дал ушулар дискурстагы тигил же бул тактикалардын устемдуулугунун эц ачык керсеткучунун бири болуп саналат. **Журуу тушунугу(понятие хода)** дискурстун узактыгына тиешелуу кептик актынын функциясын мунездее учун пайдаланылат [3] т.а. коммуникативдик журушту тигил же бул тактиканын ишке ашуу ыкмасынын бири катары караса болот. Жалпысынан маалыматтык беруулерде маалыматты беруунун кептик актысы устемдук кылат, анын чегинде биз кабарлоо, тушундуруу, суреттее, толуктоо, тактоо, жалпылоо, ой жугуртуу, туз баалоо, жыйынтык, божомолдоо (пресуппозиция), импликация, сунуштоо, стилистикалык троптор жана кээ бир башкаларга окшогон коммуникативдик журуштерду белуп керсетебуз. ММКдагы публицистиканын енуугусу менен бирге модалдуулук категориясы кебуреек маанилуу болуп баратат. Устемдук кылган модалдык стратегиялуу беруулер маалыматты субъективдуу жана объективдуу баалоо принниби боюнча тузулет. Бул жерде субъективдуу модалдуулуктун экспрессивдуу каражаттарынын эсебинен пайда болуучу баалоочулукту керсетуунун ачык ыкмалары каралат. Буга лексикалык каражаттар(экспрессивдуу лексика жана фразеология); морфологиялык каражаттар(кучетуучу белукчелер, эмонионалдык сырдык сездер, эмопионалдуу-баалоо мазмунундагы киринди сездер); ездук тексттик каражаттар (кайталоо жана башка стилистикалык фигуралар) кирет. Ток-шоунун максаты керуучулерду кырдаалдын негизги аспектилери женунде маалымдоо гана эмес, берилген маселе боюнча кайсы бир кез караштарды калыптандыруу болуп саналат, алып баруучунун кебинде баалоо лексикасы менен экспрессивдик конструкторлардын кептеген турлеру байкалат:

1. Керуунушту экспрессивдуу лексика менен фразеология аркылуу туз баалоо: *Болгондо да бул маселе/илгерки/квп кылымды камтыган тарыхка ээ'...*

Курч айтылды//;

2. Субъективдуу-баалоочу конструкциялар: Жыйынтык тууралуу айтуу эрте/ бирок бул женунде... айтууга болот; Анткени бул аныктайт/ менин оюмча/ ...;

3. Киринди-модалдык конструкциялар:

Мейли эми, кантсе да, жакшы ..., ж.б

4. Инверсия, инверсия + кайталоо: /Россиянын Батыш менен болгон ез ара мамилелери тууралуу маселеси ете кецири талкууланган/ Батыштыш Россия менен//; .../Батыш менен Россия ортосунда//Россия менен Батыш ортосунда//

5. Келеке: Тактап айтканда Силер франпуздарды таарынтканыңар аз келгенсип/ дагы Хантингтонду да таарынталы деп чечтицерби//;

Анткени/ мына/ биз ушундай чоңбуз/биз НАТОну кыйратабызбы?деп/Биз ушундай азаматпыз//.

6. Гипербола: Бир топ кеч/абсолютстик бийликтин акталышын издеп, Россияга келген/ Декюстль/башын мыкчыш кетти//.

7. Апликация: Минтип/кээ бирее дегеле кыйыгта эмес туз эле айтмак!//.

8. Метафора: Ал (Россия)/мындайча айтканда/ тизелеп - тизелебей/ турган...;...мына биз Батыш менен маданияттуу ажырашубуз керек/биз никеде болгонсуп/гм/Сиздин кез карашыңызда биз Батыш менен ажырашабызбы?//;Биз беш жылдыздуу мейманканада жашайбызбы?/Жалпыдабы?/ же биз езубуздун беш жылдыздуу мейманканада жашайбызбы?//;

Ток-шоуда ошондой эле репортаж да берилиши мумкун. Репортёрдун кебинде дагы кептеген образдуу салыштыруулар жана метафоралык турде айтылган сездер кездешет:

Россия менен Батыш токсонунчу жылдардын башындагы бал (медовый) айдан баштап мамилелердинмуздашына дейре жетишээрлик узакжол журушту/...; ... СоветтикРоссия душмандардын курчоосунда!...; ... Тустуу твцкврушитврдун парады Батышта кубатталып жатат!..;

Бул процесстер/Россиянын дуйнв жузундв/XX кылымдагыдай эле мурдагыдай эки эле союздашы бар экендигин билдиреби/бирок бул жолду/нефть/менен газ//.

Аналитикалык программалар менен ток-шоуларда баалоо тактикасынан тышкары, негизги катары езун езу репрезентациялоо тактикасын белуп керсетсе болот. Бул тактика суйлеечуге ез кез карашын керуучуге оптималдуу турде жеткирип, алардын аны тушунушуне кемектешвт. Сунуштоо, макулдук, ыраазычылык жана мактоо кептик журуштврдвн тышкары бул тактика "мен-линиясын" колдонуунун ар турдуу ыкмаларында пайдаланылат. "Мен-линиясы" суйлввчунун вз тажрыйбасыш (окуялар, керунуштер, турмуш фактылары ж.б.) жана индивидуалдуулугун чагышдырган бир катар тилдик каражаттар болуп саналат. Салттуу турде "Мен-линиясын" уюштуруучулар эки негизги белги боюнча белунет: тематикалык багытталышы боюнча жана айтылуу ыкмасы боюнча [4]. Тематикалык багытталышы боюнча предметтик-логикалык тема менен дал келуусу жана "мен-линиясын" жана метатексттин курамыша кириши мумкун. "Мен-линиясы" белуп керсетулет. Айтуу ыкмасы боюнча "Мен-линиясы" эксплициттуу же имплициттуу айтылышы мумкун. Эксплициттуу айтылган "Мен-линиясы" "Мен-компоненттен" (биринчи жактагы, жеке сандагы ездук ат атоочтор жана анын туунду сездерунен) турат. Имплициттуу айтылган "Мен-линиясы" суйлеечунун кез карашынын ачык эмес айтылчу ыкмаларыша таянат, анда кептин фактысы суйлеечу тарабынан бааланат.

Предметтик-логикалык "мен-линиясы" изилденип жаткан жанрда, кеп учурда, текстте эмне женунде айтылганын баалоо фактысында керсетулет.

Ток-шоудо имплициттуу айтылган "мен-линиясынан" тышкары, анын эмплипиттуу айтылышынын мисалдарын тапсак болот: *"ошентсе да мен ... каалар элем; менин оюмча...; мен цитата келтиргим келет; мен сегиздикке кирбеген влквлрду калтырып жатом; Сиз мага муну айтканыңызга мен абдан кубанычтамын; мен программаны аягына чыгарганымда/ мен свзсуз ... пайдаланам; мен керуучулврубвздун/ баарына... жакшы жай мезгилин каалайм; мен муну жасаганды жакшы кврвм ж.б.* Дискурс жаратып жатып, оратор жогруда белгиденген дискурсдук стратегиянын кээ бир пункттарын, каралган пландарын жетекчиликке алып, практикада колдонушу пайдалуу гана болуп эсептелет. Коммуникациянын тузулген кырдаалына кебуреек туура келген ыкмаларды пайдаланып, коммуникатор репицентке максималдуу таасир беруу менен коммуникацияны ийгиликтуу жургузе алат.

Пайдаланылган адабияттар:

1. Арутюнова Н.Д. Дискурс // Лингвистический энциклопедический словарь. - М., 1990.-С.136.
2. Фирстова Л. А. Стратегии и тактики создания институционального дискурса (на примере телепублицистики) [Текст] / Л. А. Фирстова // Меняющаяся коммуникация в меняющемся мире - 2: сб. ст. - Волгоград : ФГОУ ВПО ВАГС, 2008. - Т.1. - С. 64-67.
3. Фирстова Л. А. Характеристика феномена массовой коммуникации на примере телепублицистики [Текст] / Л. А. Фирстова // Социально-экономические проблемы и перспективы развития России и ее место в мире. - Саратов, 2008. - С. 34-39.
4. Формановская Н.И. Речевое взаимодействие: коммуникация и прагматика. - М.: ИКАР, 2007. - 433 с.
5. Дзялошинский И. Как нами манипулируют? //Право знать: история, теория, практика. 2004. № 3^1.
6. Доценко Е. Л. Психология манипуляции. Феномены, механизмы, защита. М., 1996.
7. Кара-Мурза С. Г. Манипуляция сознанием. М., 2000.

Рецензент: Стамалиева Г. - кандидат филологических наук, КТУ "Манас"